

Bakos István:

Emlékbeszéd Teleki Pálról és szobrának balatonboglári felállításáról *

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves vendégeink!

Az idei Bethlen Gábor – díjak, Tamási Áron – díj és a Márton Áron – emlékérmek átadása után, születésének 125. évfordulóján, itt, a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében emlékezzünk meg gróf Teleki Pálról a nemzetnevelő tudósról, a XX. század egyik legjelentősebb magyar államférfiaról. Méltó, hogy arra, akit 1913 – ban választottak a MTA levelező, 1925-től pedig tiszteleti tagjává, s aki jó néhány tudományos intézetet, szervezetet alapított és vezetett hazánkban, e helyen emlékezzünk.

Teleki Pál gazdag alkotó életének, sokoldalú munkásságának egy-egy ágát, vonását számos újonnan és néhány régebben megjelent könyvben olvashatják, itt és most azonban tényekre épülő áttekintést szeretnék adni szerzteágazó tevékenységéről, a kortársai közül kiemelkedő, rendkívüli személyiségéről.

I. A 125.éve született TELEKI PÁL tudós–államférfi életútja:

Gróf Teleki Pál a híres erdélyi főnemesi család katolikus ágának leszármazottja. Nagyapja Teleki József a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának alapítója, apja Géza egyesületalapító történész, politikus és költő volt. Édesanyja Muráty Irén gazdag görög kereskedőcsalád sarja.

Az 1879 november 1-jén Budapesten született Pál – aki nyarait rendszeresen a Partiumbeli családi birtokon Pribékfalván töltötte–, a családban szívta magába a „**Noblesse oblige**” szemléletét, amely élete során újabb és újabb társadalmi és nemzeti feladatok vállalására buzdította. A budapesti **Piarista Gimnáziumban** érettségizett, majd 1897 és 1901 között a **budapesti tudományegyetem jogi és államtudományi** karának hallgatója. Ezzel párhuzamosan földrajzi és szociológia tanulmányokat is folytatott, sőt a magyaróvári Felsőbb Gazdasági Tanintézetben is tanult. 1903-ban szerzett államtudományi doktori oklevelet, s értekezését „Az elsődleges államkeletkezés kérdéséhez” címmel írta. Első írásait, recenzióit a **Huszdik Század** közölte. 1903-tól **Lóczy Lajos mellett**, dolgozott gyakornokként az egyetemi földrajzi intézetben, 1904-től szolgabíró volt Szatmárnémetiben. 1905 és 1910 között a román többségű nagysomkúti választókerület képviselője a Parlamentben. Választóival következetesen anyanyelvükön beszélt. 1908-ban megnősült, a bánsági osztrák-német

Bissingen–Nippenburg Johannát vette feleségül. Két gyermekük született (Mária, 1910; Géza, 1911)

Közigazgatási és parlamenti képviselőséggel járó közéleti tájékozódása 1907-től a földrajztudomány felé fordult. Szudánban tett nagyobb utazást, majd az öt idegen nyelven beszélő fiatal tudós térképészeti kutatásokat folytatott Európa nagy könyvtáraiban. Ennek eredményeként készült 1909-ben megjelent „**Atlasz a japán szigetek cartographiájának történetéhez**” című műve, amely a magyar és a nemzetközi tudományos életben elismertté tette, Párizsban megkapta a Jomard-díjat, a görög, az osztrák, a spanyol, az olasz, a finn, később sok más nemzet földrajzi társasága tagjai közé választotta. 1909-től 1913-ig a **Földrajzi Intézet igazgatója**, 1913-ban a balkáni és kis-ázsiai kereskedelmi kapcsolatokat segítő **Turáni Társaság** elnöke, 1911-től 1923-ig **Cholnoky Jenő** elnök társaként a **Magyar Földrajzi Társaság** főtitkára volt, s 1912-ben Észak-Amerikában vele tett szakmai körutat. Az első magyar tudományos igényű világatlasz gróf Teleki Pál irányításával készült el. **1913-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, 1925-ben tiszteleti taggá választották. 1929-ben a Szent István Akadémia is rendes tagjává választotta.** Számos külföldi konferenciára, előadókörútra hívták meg, nemzetközi tudós társaságok választották tagjaik sorába, könyve jelent meg az USA-ban, Németországban cikkei szerte Európában. Rendkívül ígéretes tudományos karrierjét azonban nemzetének szolgálata alá rendelte, mert a külső fenyegetettségben és a nemzetvesztők árnyékában számára ez vált történelmi küldetésévé. Ahogyan Babits Mihály írja versében:

*„ Most érzem, hogy sorsom a hazámnak sorsa,
mint fához a levél, hulltomig kapcsolva,
mert nem madár vagyok, hanem csak falevél,
mely ha fája kidőlt sokáig ő sem él. ”*

Az I. Világháborúban tartalékos főhadnagy Boszniában, majd parancsőrtilkosként az olasz fronton teljesített szolgálatot. A harctéren szerezte súlyos vesebaját, amely egész életét végigkísérte. 1917-18-ban az **Országos Hadigondozó Hivatal** elnökévé nevezték ki. 1918 őszétől a – később trianoniként elhíresült - békekonferenciára készült fel, egy munkacsoport élén elkészítette Magyarország községenkénti néprajzi térképét, a béketárgyalások szinte egyetlen hiteles Kárpát-medencei dokumentumát, a híres „**carte rouge**”-t. A Tanácsköztársaság kikiáltása idején Svájcban tartózkodott, majd Bécsben bekapcsolódott az **Antibolsevista Comité** munkájába. Részt vett a **Székely Nemzeti Tanács** külkapcsolatainak megteremtésében és a **Területvédő Liga** elnöki tisztségét is elvállalta. 1919. júniusától augusztusáig a szegedi ellenkormányok külügyminisztere, sőt földművelésügyi minisztere is volt. A **Béke-előkészítő Iroda** tudományos osztályának vezetőjeként 1919 őszétől azoknak a

térképeknek, tanulmányoknak és statisztikáknak irányította az elkészítését, amelyeket a magyar béke delegáció a párizsi béketárgyalásokra vitt. Sajnos hiába. Sem gróf Apponyi Albert lenyűgöző beszéde, sem az előtárt tények, sem a legendás „carte rouge” nem tudta mérsékelni a trianoni katasztrófát. Teleki Pál **1920 július 19-én** egy halálra ítélt ország **miniszterelnöke lett**. A sors kegyetlen fintora, hogy így **neki kellett elfogadtatnia a parlamenttel a trianoni békeszerződést**, ami miatt már november 13-án vádindítványt tett önmaga ellen az Országgyűlésben. Ahogy Bethlen Gábor korában Erdély és a magyarság, úgy Trianon következményeként a maradék ország és a nemzet megmaradása került veszélybe. A megalázott, megcsönkített és szétesett államban igen nagy szükség volt Teleki nemzetföltő erélyére, határozott cselekvésére. A kormányzat és az államhatalom megszilárdítását, az anarchikus állapotok felszámolását, a jogbiztonság és a normális közélet megteremtését, a gazdaság serkentését tűzte ki célul, mivel a maradék ország elemi léte, fennmaradása forgott kockán. 1921-ben fogadtatta el „az állami és társadalmi rend hatékonyabb védelméről” szóló 3. törvénycikket, amely nemcsak a kommunista pártot kényszerítette illegalitásba, de a szélsőjobboldal, és a volt különítményesek ellen is felhasználható volt. Feloszlatta a tiszti különítményeket, felfüggesztette az Ébredő Magyarok Egyesületének működését. A kommün terrorja és az országvesztés miatti bűnbakkereső antiszemita közhangulatot a kormány – a felsőoktatásban továbbtanulók esélyegyenlőségét növelő – „**numerus clausus**” törvénnyel mérsékelte. Amikor emiatt antiszemizmussal vádolták, így válaszolt: *„Én a legteljesebb tisztelettel és elismeréssel vagyok a zsidóság kiváló kvalitásai iránt, semmiképp nem kívánom azt visszaszorítani, nem vagyok antiszemita ebben az értelemben ;abszolúte tisztelem személyesen és tisztelem csoportosan a zsidóságot... Csak helyet kérünk magunknak arányszámunknak megfelelően...”* A parasztságot a **Nagyatádi Szabó István-féle földreform** elfogadtatásával igyekezett megnyerni. 1921. április 14-én azonban – a nemrég boldoggá avatott – IV. Károly király visszatérési kísérlete miatt lemondott a miniszterelnökségről. Elvállalta viszont a **Menekültügyi Hivatal**, valamint a **Társadalmi Egyesületek Szervezetének Központja elnöki** tisztségét és szívósan munkálkodott a trianoni katasztrófa menekültjeinek és az irányát vesztett civil társadalom egyesületi életének megerősítésén. Teleki a *nemzet védelme* érdekében életprogramjává tette a *nemzetnevelést*, azt, hogy az ország minél több lakosából tudatos neveléssel és *tudatos önneveléssel a zárt közösségekből és az alaktalan tömegeből valódi nemzet nevelődjön*. A nemzetnevelés fő eszköze az oktatás, a társadalom széles köréből kiválogatott tehetségek és a szellemi elit folyamatos éltetése, a helyes nemzettudat és a nemzethez való tartozás érzésének együttes elmélyítése. Feladata a nemzet iránti felelős kötelességtudat mindennapi tettekben, konkrét munkában megvalósuló közösségi gyarapítása. Teleki azt vallotta, hogy a trianoni határok, amellet, hogy igazságtalanok, a Kárpát-medence természetes ökológiai, etnikai és gazdasági rendjét bontják meg, s különféle konfliktusokat és természeti katasztrófákat idézhetnek elő. Ezt

szerinte csak egy felelősségteljes, helyzetén változtatni képes, magabiztos magyar nemzet képes leküzdeni. Életét ezután a magyar közélet, főként az ifjúság nevelésének szentelte. Kíméletlen harcot folytatott a nemzeti bűnök; a kishitűség, a viszálykodás, az idegenmajmolás és a hóbörgő hazafiaskodás ellen, az úri göggel, a protekcióval és a korrupcióval szemben. Teleki rendkívüli tudásával, széleskörű nemzetközi tapasztalatával, kapcsolatával, erkölcsi és jellembeli szilárdsággal, elkötelezettséggel állt a magyar szolidaritást, illetve a keresztény- európai kultúrkör és a magyarság értékeit átörökíteni szándékozó nemzetnevelő program élén. Olyan társakat talált maga mellé, mint **Klebelsberg Kunó** kultuszminiszter, a néprajzos **Győrffy István**, a cserkész-pap **Sík Sándor**, a köztisztviselő **Magyary Zoltán**, a geográfus **Rónai András**, **Fodor Ferenc** és sokan mások a cserkészlet, a keresztény egyesületek, a falukutató népi írók, a nép főiskolások, az Eötvös kollégisták és az elcsatolt területek magyar szellemi köreiből. Ahol szükségesnek tartotta és kérték, funkciót vállalt. Így lett 1920-tól haláláig a **báró Eötvös József Collégium gondos kurátora**, s patronálta az ifjabb nemzedék új nemzetközi szervezetét, a cserkészletet., amelyet Sík Sándorral és társaival együtt a nemzetnevelés szolgálatába állított. **1922-ben** a kormányzó **főcserkésszé** nevezte ki, kiújult vesebetegsége miatt erről a posztról lemondott, ám 1923-ban **tiszteletbeli főcserkésszé választották**, amelyet élete végéig kitartóan ellátott. E poszton érte el az ország legnagyobb nemzetközi sikerét, az 1933-as gödöllői cserkész jamboree kitűnő megrendezését, amelyen 27 ezer cserkész vett részt a világ minden részéből. 1920 októberében megalapította a **budapesti Egyetemi Közgazdaságtudományi Kart**, 1921 közepétől létrehozta és **vezette a gazdasági földrajzi tanszéket**. Az államigazgatás tudományos megalapozásának szolgálatára szervezte meg **1924-ben a Szociográfiai Intézetet**, **1926-ban pedig az Államtudományi Intézetet**. **1927-ben** - a közgazdaság-tudományi kar képviselőjeként - bekerült az akkor alakult **Felsőházba**. Vezető szerepe volt a tudománypolitikában és a tudományszervezésben, valamint az egyetemi ifjúság mozgalmainak összefogásában is. Támogatta a **falukutatókat**, a Táj-és Népkutató Központ **földreformot** sürgető munkáit, később Kovács Imréné kiállítását a Károlyi Palotában. 1932-től az **Országos Ösztöndíjtanács**, 1936-tól a külföldi **Collegium Hungaricumok kuratóriumának elnöke**, 1936-37-ben az **Országos Közoktatási Tanács**, 1937-38-ban a **József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem rektora** volt. 1930-ban megkapta a **Corvin-láncot**, a kor legmagasabb tudományos-művészeti kitüntetését. Ő volt az európai gondolat, az európai együttműködés egyik hazai apostola, Paul Valéry javaslatára 1933 októberében Párizsban tartott előadást a Szellemi Együttműködés európai kongresszusán 1934-ben „**Európáról és Magyarországról**” címmel jelent meg könyve. 1936-ban a Columbia Egyetem (USA) díszdoktorává avatta.

1938-ban a tokaji választókerületben kormánypárti programjával ismét országgyűlési képviselővé választották. **1938. májusában** az Imrédy-kormány

vallás- és közoktatásügyi minisztere lett, de **főként a területi revízióval foglalkozott**. 1938 augusztusában meghatározó szerepe volt a **Magyarok Világszövetsége létrehozásában** és programjának kialakításában. A német orientáció túlsúlya és a fasiszta típusú reformtörekvések miatt elfordult Imrédy politikájától, akinek bukása után, **1939. február 16-án, másodszor is** elvállalta a **miniszterelnökséget**, mert „bajban volt a haza”. A szélsőjobboldal visszaszorítását tűzte ki célul, **betiltotta a Magyar Nemzetiszocialista Pártot**, és a **Hungarista mozgalmat**, ugyanakkor német nyomásra engedélyezte a **Volksbund** működését és elfogadtatta a **második zsidótörvényt**. Ez utóbbiak nem a magyar joghagyományból következtek, hanem a nácizmus termékei voltak, s feltételei lehettek annak, hogy Teleki a békés **területi revízió** külpolitikáját folytathassa, az ország függetlenségét és háborús konfliktusokból való távolmaradását biztosítsa. Szociálpolitikai intézkedéseivel sikerült megszilárdítania a belső rendet. 1939 júniusában Szeged választja országgyűlési képviselőjévé. 1939-ben visszacsatolták Kárpátalját, Teleki betérjesztette az **autonóm Kárpátaljai (Ruszin) Vajdaságról szóló törvénytervezetét**. **1939 őszén megtiltotta magyar területen a német csapatok átvonulását**, a német-lengyel háború után pedig **befogadta a több, mint százezer lengyel menekültet, köztük mintegy tízezer lengyel-zsidót**. Segítette a szovjetek által lerohant Finnország önvédelmi harcát is a **Finnországi Magyar Légión** fölállításával. 1940 januárjában a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács nyilatkozatot adott ki Teleki politikájának támogatásáról. A német hadsereg látványos sikerei és a második bécsi döntés Magyarországot egyre inkább a németek mellé kényszerítette. A területi revízió folytatása, **Észak-Erdély visszacsatolása** fejében át kellett engedni a magyar területeken a Romániába tartó német csapatokat, és októberben Magyarország csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. A belpolitikában a szegény néprétegek fölemelését célzó **Országos Nép- és Családvédelmi Alapról**, valamint a **földreformról** készülő törvények, a **visszatért régiók fejlesztése**, etnikailag toleráns közigazgatásának kialakítása, a **kolozsvári magyar Tudományegyetem felszerelése és újraindítása** foglalkoztatta. Személyes példát mutatott azzal, hogy a nemzet javára lemondott a visszacsatolt területeken lévő birtokairól. Eközben azonban már mutatkoztak a német befolyás, a jobbratolódás egyértelmű jelei is: szabadon engedték Szálasi Ferencet, a Volksbundot a hazai németiség kizárólagos szervezetének ismerték el, egy újabb, szigorúbb zsidótörvény kidolgozását kezdték meg. Külön gazdasági egyezményt kötött a kormány Németországgal az oda irányuló élelmiszer- és takarmányexport növeléséről. Külpolitikailag már csak Jugoszlávia felé nyílt szabad mozgástér, ezért Teleki 1940. decemberében jugoszláv-magyar „**örök barátsági szerződés**”-t kötött. Amikor 1941. márciusában Hitler elhatározta Jugoszlávia lerohanását, kérte Magyarország részvételét a támadásban. Teleki nem vállalta a szerződészegést, ezért a tragikus helyzetben április 3-ára virradóra feláldozta magát. Megdöbrentő halálával akarta figyelmeztetni,

felrázni a magyar és a nemzetközi közvéleményt, megakadályozni az angolok hadüzenetét, az ország háborúba lépését, ami átmenetileg sikerült neki. A korabeli mérvadó külföldi és hazai vezetők fejtegették Teleki nemzetét óvó vértanúsága előtt, s állítólag egy üresen hagyott székkal kívánták az újabb béketárgyaláson szellemi jelenlétét biztosítani. Nem tették. Sőt a párizsi békekötés után Teleki emlékezete, egykori munkatársai és intézményei ellen is szellemi irtóhadjáratot indítottak. Az igazság azonban előbb – utóbb felszínre tör. *Vas István: Teleki Pál emlékezete* c versét – 1956 elején –már így fejezte be:

„...s hiába takarják hazug feledésbe,/ Megnő minden évvel éltető emléke,

S ragyog tizenöt év vérpárás ködéből,/ Teleki füstölgő revolvercsövéből.”

II. TELEKI PÁL budavári/ balatonboglári szobráról:

Amint az életrajzi áttekintésből is érzékelhető, Teleki Pált; Zrínyi Miklós, Bethlen Gábor, Rákóczi Ferenc és Széchenyi István nyomdokain haladó, nagyformátumú **nemzetnevelő tudós államférfin**ak tekintjük. Ő is a legsúlyosabb történelmi körülmények közepette, sokrétű képességével, tudásával, erkölcsi példájával és rendkívüli áldozatvállalással, becsülettel szolgálta a magyar állam megmaradását. Szolgált a nemzet egyesítését, függetlenségét és jövőbeni egységét. Méltó rá, hogy emlékét megőrizzük és a jövő nemzedékek elé példaként állítsuk. Méltó arra, hogy a fél évszázados kommunista önkényuralom által eltorzított életművét megtisztítsuk, neki szobrot állítsunk.

Számomra Teleki Pál öröksége eleven valóság, hisz' én még az általa megharcolt, „kárpótolt” Magyarországon születtem. Az Eötvös Kollégiumban nevelkedtem, ahol Györffy István, az európai műveltség és a falukutató népi írók szelleme Telekivel együtt élt és hatott ránk. Abban a művelődési minisztériumban szolgáltam, amelynek egykor Ő is volt minisztere, tudományszervezőként pedig abban az épületben, a Szerb utcában dolgoztam évekig, ahol az Ő tudományos műhelye volt, Annak a Magyarok Világszövetségének voltam öt éven át választott hivatali vezetője, amelynek létrejöttén még Teleki Pál bábáskodott, s szerzőtársaimmal – *Magyar nemzetismeret* címmel – nemrég olyan tankönyvet készítettünk, amely Teleki nemzetnevelő programjához is kapcsolódik. Ezért vállaltam szívesen, hogy csatlakozom azokhoz, akik Teleki Pál szellemi és erkölcsi örökségére, példájára, szoborral kívántak emlékezni és emlékeztetni szülővárosában, Budapesten. **Teleki Pál tudós-államférfi** szellemi hagyatékának ápolása és szobrának felállítása céljából – születésének 120. évfordulóján –, a hazai és külhoni közélet mintegy félszáz jeles képviselőjéből alakult a **Teleki Pál Emlékbizottság**,

amely ügyvezető elnökének **Csicsery-Rónay Istvánt** választotta. E testület 2000 májusában felhívással fordult a világ magyarságához, a XX. század kiemelkedő személyisége szobrának felállítása ügyében. **Rieger Tibor** szobrászművész kértük fel a szobor megalkotására. A szobor létrejöttét anyagilag támogatta a Magyar Millenniumi Kormánybiztos, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Lengyel Nagykövetség, a lengyel vállalkozók magyarországi klubja, a Lengyel Örökségvédelmi Alapítvány, a Külföldi Magyar Cserkész Szövetség, Butty Ferenc, és számos más szervezet, adományozó. A Teleki Pál Emlékbizottság kérésére a **Bethlen Gábor Alapítvány** Kuratóriuma **Teleki Pál Szoboralap** címen **önálló alszámlát** nyitattott, amelynek révén ellenőrzötten bonyolítottuk a pályázati támogatásokból és közadakozásból befolyó, illetve a szoborállítással kapcsolatos be-és kifizetéseket. Teleki Pál 2001 márciusában posztumusz **megkapta a Magyar Örökség-díjat**, májusban pedig a Lengyel Köztársaság elnöke a legnagyobb elismerést tükröző: „**A Lengyel Köztársaság Érdemrendje Parancsnoki Keresztje a Csillaggal**” kitüntetését ítélte neki. A szobor Teleki halálának 60. évfordulójára 2001-ben elkészült, de azt az eredetileg tervezett helyszínre, a Sándor Palota közelébe, a Szent György tér rendezési tervének hiánya, elhúzódása miatt felállítani nem tudtuk. A szobor ünnepélyes alapkövetését azonban Teleki Pál halálának 60. évfordulóján a Budai Várban tervezett helyszínen megtartottuk, augusztus 15-én pedig **a Szent István Bazilikában Gyulay Endre püspök úr emlékmisét celebrált**, ahol a lengyel nagykövet ünnepélyesen adta át Teleki posztumusz kitüntetését a család képviselőinek. A szoborállítás ügyében hosszas tárgyalások és egyeztetések után végül 2003-ban született kompromisszumos megállapodás a Budai Vár Hunyadi udvarában, Ludwig Múzeummal szemben fekvő újabb helyszínről. A **Fővárosi Önkormányzat Városképi Bizottsága, majd Kulturális Bizottsága** január 28-i ülésén **egyhangú, pozitív döntést hozott Teleki Pál szobrának Budavári felállítása ügyében. A közös magyar-lengyel szoboravató emlékünnepséget 2004. április 3-án 16 órakor**– halálának 63. évfordulóján–,tervezte megtartani a Teleki Pál Emlékbizottság. Teleki Pál szobrának Budavári fölállítását hatóságilag engedélyezte a Budavári Önkormányzat, a Budai Várgondnokság, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Budapest Galéria, s fölállítását levéllel is támogatta a Teleki Pál Emlékbizottság két fővédnöke: Mádl Ferenc jelenlegi és Göncz Árpád előző köztársasági elnökünk.

2004. február 10-én a **Magyar Hírlapban Fellegi Ádám** zongoraművész Teleki Pál szobrának felállítása ellen **tiltakozó aláírásgyűjtési kampányt kezdett**, s indulatos levelet írt Demszky Gábor főpolgármesternek, amelyben – a holocaust évfordulójára hivatkozva – követelte, hogy a fővárosi közgyűlés plenáris ülése bírálja felül és utasítsa el a kulturális bizottság határozatát. **Fellegi Ádámhoz február 13-án, pénteken csatlakozott Kuncze Gábor és Fodor Gábor, a MAZSIHISZ, majd Kovács László és az MSzP választmánya. Össztűzet indítottak a szoborállítás ellen a médiában.** A Magyar Hírlap mellett a

Népszava, a Népszabadság, az Élet és Irodalom és a kereskedelmi, olykor a közszolgálati televíziók sajtóhadjárataival szemben a szoborállítók alig jutottak szóhoz.

Sajnos olyan politikai ügyé tették egy civil szervezet hivatalosan engedélyezett, itthonról és külföldről is támogatott kezdeményezését, amelynek beláthatatlanok a következményei. A nemzeti emlékezet egy kegyeleti kérdéséről, a hagyomány átadásáról van szó. Teleki Pál közadakozásból készült szobrának felállítása ellen folyó, **kirekesztő szándékú agresszív kampánnyal**, mintha a Rákosi- korszak **hazug** beállítása, az „antibolsevik, rasszista, revizionista” grófit kitagadó, **gyűlölködő hangneme** tért volna vissza közéletünkbe! Ehhez hasonló kirekesztő szándék nyilvánul meg az elcsatolt területeken élő magyarok kettős állampolgársága, a közcélú egyházi intézmények támogatása, sőt a Szent Korona Parlamentből történő eltávolítása ügyében is. Ezt engednünk nem szabad. Tanulságul és bátorításul adta közre nemrég a Teleki szoborról szóló dokumentumok FEHÉR KÖNYV-ét az Csicsery-Rónay István Occidental Press kiadója, „*Szobor vagyok, de fáj minden tagom*” címmel.

Kérem olvassák el *Teleki Pál: Becsületünk előbbrevaló jólétünknel* c. válogatást is, amelyet a nevét viselő gödöllői egyesület publikált.

Cui prodest? – kérdeztük e nemtelen sárdobáló kampány közepette, s azt reméltük, hogy a torz megítélésben főként a tájékozatlanság, elvértve a szereplési vágy, a rosszindulat dominál. A szobor ellen kampányolók által fajgyűlölő antiszemita-ként beállított Teleki Páltól és szoborügytől sokan visszarettentek. A józanabbak annyit vállaltak, hogy Teleki – az akkor használt fogalmak szerint – legföljebb „fajvédő” volt, de soha sem volt fajgyűlölő. (Ez utóbbi magatartás keresztény világnézetével, vallásosságával sem fért volna össze.) Az elárvult Teleki Pál Emlékbizottság is megmérettetett e gyilkos kampányban, nyilvánvalóvá vált kik annak tényleges, és kik csak névleges tagjai. Csicsery-Rónay István, Csirpák Lilli, Kubassek János, Török Bálint, Vígh Károly és még jónéhányan tisztességes szóval és írásokkal próbáltuk meggyőzni a szoborállítást ellenzőket, a demokratikus döntést megkérdőjelezőket. Voltak olyan tagjai is az Emlékbizottságnak, akik sem anyagi, sem erkölcsi támogatást nem adtak, nemcsak az ülésekre, de még a szoboravatóra sem jöttek el. A Teleki által alapított, vagy egykor vezetett és fejlesztett hazai közintézmények, szervezetek vezetői közül csak néhányan vállaltak szolidaritást a budavári szoborállítókkal, a többség közömbös maradt. A hazai közélet is megoszlott ; sokan elhúzódtak, kitértek e vita elől, de sokan voltak, akik kiálltak a Teleki szobor mellett. 2004 március 7-én Dr. Osztie Zoltán plébános, a Keresztény Értelmiségiek

Szövetsége vezetője tartott Teleki-émlékmisét a Belvárosi Rk. plébánia-templomban, 28-án pedig az MDF-ből a napokban száműzött alapító atya, Lezsák Sándor Csengey Dénes Vándoregyeteme rendezett kitűnő előadókkal sikeres konferenciát a Kossuth Klubban Telekiről. A RUBICON 2004/2-es Teleki-számában Ablonczy Balázs, Kubassek János, Ormos Mária írásait olvashattuk. Erdélyben, a Székelyföldön Sylvester Lajos a Háromszék c lapban közölt számos kitűnő írást Teleki Pál és a szobor budavári fölállítása mellett. A Magyar Hírlap főként ellenvéleményeket közölt, ám online „szavazást” is folytatott: **Állítsanak-e szobrot Telekinek?** – címmel, ami meglepően pozitív eredménnyel zárult. Összesen 10104 szavazat érkezett : Igen: 7492 (75%), Nem 2512 (25%).

Érveink, tájékoztatónk, s a tények sem *Demszky Gábort*, sem társait nem befolyásolták; a demokrácia elemi szabályait, a liberalizmus alapelveit, szakbizottságaikat megcsúfolva – negatív döntést hoztak. **Budapest Főváros Közgyűlése** 204/2004(II.26.) sz. határozata hatályon kívül helyezte valamennyi szakbizottsága döntését, 205/2004.(II.26.) sz. határozata pedig **kitiltotta Teleki szobrát a fővárosból**.

Szeretném remélni, hogy egykor majd a Teleki-szobor ellenzői is szembesülnek azzal az erdélyi politikai hagyománnyal, amit Bethlen Gábor és utódai – köztük a kétszeri miniszterelnökként mindössze három évig regnáló Teleki Pál – képviseltek; „két pogány közt” szorongatva, a függetlenségét megcsönkítettan is őrző magyar állam és polgárai védelmében. Akkor talán érthetővé válnak **J.F. Montgomerynek**, az USA 1933-1941 közötti magyarországi nagykövetének alábbi mondatai: *„Magyarországon a zsidók biztonsága nagymértékben annak volt köszönhető, hogy milyen törvényeket hoztak korlátozásukra. Ezek a törvények ugyanis azt a látszatot keltették, hogy Magyarország eleget tesz a zsarnok követeléseinek, de valójában éppen ezeknek a törvényeknek a segítségével tudott fennmaradni mint menedéket nyújtó oázis. Ha megtagadta volna, hogy bármilyen törvényt is hozzon a zsidók ellen, a zsidók tényleges biztonságának időszaka kétségtelenül sokkal gyorsabban véget ért volna, mint a valóságban...”* (J.F.M: Magyarország, a vonakodó csatlós, 86.p.)

Mészáros István professzor Csengey Dénes Vándoregyetemi előadása más oldalról világítja meg a helyzetet. Idézem: „Amikor 1938 májusában Teleki elfoglalta *kultuszminiszteri* székét, a következő *zsidó iskolák* működtek

hazánkban: 145 hatosztályos népiskola, 6 polgári iskola, egy tanítóképző, egy tanítónőképző, 2 fiúgimnázium és egy leánygimnázium.

Ugyancsak Teleki miniszterelnöksége alatt történt a hazai zsidó tanügy újabb kiemelkedő eseménye, hiszen az 1939. július 6-i rendelet jóváhagyta két új zsidó középiskola alapítását Budapesten: 1939 szeptemberében megnyílt a fiúk számára a gépészeti szakközépiskola, míg a lányoknak az ipari szakközépiskola. Egy év múlva a meglévő fővárosi zsidó leánygimnázium a Személynök utcában (a Parlament közelében, a mai Balassi Bálint utcában) egy új, önálló tagozattal bővült – ezt a miniszter 1940. augusztus 24-én hagyta jóvá.

Teleki Pál volt a kultuszminiszter, illetve miniszterelnök, amikor az anyaországhoz visszatért területeken új zsidó gimnáziumok nyíltak: kettő Nagyváradon, egy-egy Kolozsváron, Munkácson, Ungváron (természetesen az 5 budapesti és egy debreceni zsidó középiskola, a budapesti zsidó tanítóképző és a miskolci zsidó tanítónőképző mellett).

Tagadhatatlan: Teleki kultuszminiszterségének és miniszterelnökségének ideje 1938–1941. között a hazai zsidó iskolaiügy soha nem látott kiterjeszkedésének, intézményrendszere jelentős bővülésének időszaka volt”.

Ezt támasztják alá **Elie Wiesel** Nobel-békedíjas írónak a magyarországi holocaust 60. évfordulójára emlékező szavai, amit az amerikai kongresszus kupolatermében mondott el. A Népszabadságban megjelent MTI közlemény szerint „Wiesel utalt rá: 1944 elején hat-nyolcszázezer zsidó élt viszonylagos biztonságban Magyarországon. Nem érzékelték a „végső megoldás” közelségét. Voltak zsidóellenes törvények, de nyitva voltak a zsinagógák, a kulturális intézmények, virágoztak a zsidó iskolák. A magyar volt a legnagyobb zsidó közösség, amely megmaradt a megszállt Európában, és a legkönnyebben meg lehetett volna menteni. Nem így történt. Sehol sem mutatott az SS gyilkológépezete nagyobb hatékonyságot, mint Magyarországon.... Több mint ötmillió zsidót gyilkoltak meg már Európában, de Magyarországon nem hittek a híreknek. Miért nem figyelmeztették őket a szövetségesek a rádióban? Miért nem bombázták le a Birkenaubá vezető vasutat? –sorolta Wiesel a kérdéseket.”

A trianoni sebeket orvosoló, cserkész-ifjakat nevelő, a szegényparasztok földhöz és házhoz juttatását segítő, a lengyel menekülteket pártfogoló Teleki Pál ekkor

már három éve halott volt. Az SS gyilkoló-gépezet hazai sameszait pedig főként az Ő politikai ellenlábasai közül szervezték be. Teleki Pál egyik beosztottjának emlékét – a lengyel-zsidó menekültek kérésére - már a Jad Vasemben őrzik. Tanítványai közül sokan vettek részt az ellenállásban, a zsidómentő akciókban, sőt később is mertek magyarok lenni. **Rejtély, hogy vajon neki miért nem jutott hely szülővárosában?**

Áttörést e folyamatban, Szöllősi Ferenc plébános úr kezdeményezésére – Kubassek János Magyar Nemzet-beli cikke és telefoni megbeszélésünk nyomán–, **Balatonboglár város önkormányzatának március 15-i, és a Teleki Pál Emlékbizottság március 16-i döntése hozott.** Másnap már Kovács Miklós polgármesterrel és Szöllősi Ferenc plébánossal közös helyszíni szemlét tartottunk. Megállapodtunk a Teleki-szobor felállításának helyéről, idejéről és a műsorról. Ennek eredményeképp **2004 április 3-án**, a tudós–államférfi halálának 63. évfordulóján – hazai és külföldi magyar, illetve lengyel vendégek ezreinek jelenlétében, **Teleki Pál egészalakos bronzszobrát Balatonbogláron, a templomdombon ünnepélyesen fölavattuk.**

Nem is kerülhetett méltóbb helyre e szobor ma Magyarországon! Ezt szoboravató beszédében Hámori József akadémikus, Csicsery-Rónay István, Grzegorz Lubczyk az Emlékbizottság lengyel védnöke, Jan Stolarski „boglarcsik”, illetve Lendvai Imre a KMCSSZ elnöke és Kovács Miklós *Balatonboglár* polgármestere egyaránt hangoztatta. *Szöllősi Ferenc* plébános úr – a Lengyel–Magyar Barátság Egyesület elnöke – volt az, aki kimondta a végső érveket:” *ez a lengyel–magyar barátság szimbolikus helye: itt működött a II. Világháború idején az egyetlen lengyel gimnázium, itt nyugszik Varga Béla, Teleki Pálnak a lengyelek mentésében is leghívebb embere, én pedig Teleki Pál cserkésze voltam, máig őrzöm, s adom tovább tanítását, szavait.*” Valóban köszönhetjük a cserkészeknek, akik őrzik és ápolják Teleki örökségét, anyagilag is nagyban segítették a szoborállítást, csakúgy mint a Lengyel Nagykövetség vezetőinek és munkatársaiknak, akik a lengyel állam képviselőjeként folyamatos erkölcsi és anyagi támogatói voltak közös ügyünknek, továbbá lengyel barátainknak Grzegorz Lubczyk védnökünknek és a lengyel vállalkozók klubjának, meg az egykori boglarcsikoknak. A Teleki Pál Emlékbizottság nem névleges, hanem tényleges tagjainak is jelentős szerepe volt abban, hogy Török Bálint C.E.T. –ben megjelent írása szerint megtörtént a demokratikus fordulat óta eltelt tíz egynéhány év egyik legjelentősebb eseménye, Balatonbogláron

helyére került Rieger Tibor nagyszerű alkotása. **Dr.Horváth János** képviselő, az Emlékbizottság oszlopos tagja, a Parlament 2004. április 5-i ülésén szólalt fel a Teleki szoborral kapcsolatban: „ *A zord elmúlt évszázad bizony beárnyékolja 2004 tavaszát, amikor a diktatúrák torzított tudatával vert nemzetet zsarolja egy maréknyi fanatikus. Budapest jelenlegi önkormányzata, sőt követve azt az ország kormánya, meghátrálva megváltoztatták álláspontjukat és döntéseiket. Teleki Pál szobrát kitiltották Budapestről, a fővárosból. Döbbenetes! Most a szabadság kipróbált és tántoríthatatlan patriótái, akik elvitték a szobrot Balatonboglárra, vajon mit gondolnak? "*

Ha bennünket, szoborállítókat kérdez, úgy vélem mindnyájan hálásak vagyunk Istennek és mindazoknak, akik segítették a „szoborügy” méltó lezárását. Teleki Pál születésének 125. évfordulóján, – köszönetünk és elismerésünk jeleként – tisztelettel és szeretettel adjuk át a Teleki Pál Emlékbizottság és a Bethlen Gábor Alapítvány nevében a **Rieger Tibor szobrászművész** által készített és adományozott Teleki Pál emlékérmeket a következőknek:

Lengyel Nagykövetség, Külföldi Magyar Cserkészszövetség,

Dr. Kovács Miklós és Szöllősi Ferenc (Balatonboglár),

Dr. Gyulay Endre szeged-csanádi megyéspüspök, **Nemeskürty István.**

Polish Business Club in Hungary, Grzegorz Lubczyk (Lengyelország),

Butty Ferenc és Magyaródy Szabolcs (Kanada)

Hungarológiai munkásságáért kapott Teleki Pál emlékérmét **Shingo Minamizuka** professzor (Japán), akinek tevékenységét Bíró Zoltán kurátorunk méltatja.

*Elhangzott 2004. november 2-án, a Bethlen Gábor Alapítvány díjátadó ünnepségén a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében, megjelent a HITELE c. folyóirat 2005/1. számában